

Коктын вашлийна Нью-Йоркеш

*Мұндыр Америкыште илыш
корныжым шуйышо землякемлан.*

Автор

Айдеме шочмеке, пұрымашыже сангаштыже возалтеш манмым шуко гана колалтын. Кужу илыш корным эртен, тидым вес семын пұтыралашат реза улам, молан манаш гын, кө ушыштыжо тўн шонымашым кучен ила, тушко садак миен шуэш.

Шочын, школ ийгот тўнгалмешке, ушетым огеш аярте гын, варапак могай-гынат сўрет волгалтеш.

Шонымашем пенгыдемдаш, пример шотеш Корамас кундемысе Чодыраялеш (Волжский район) шочшо ик чолга ўдырын илыш корныжым рашрак почын пуынем. Тиде ўдыр — Мороз Люда. Ялысе, шочмо пале гай пижын шичше лўм. А такшым гын Морозова Людмила Александровна. Кызыт, чынрак каласаш гын, 2001 ий 29 июнь гыч, Киган Людмила /Ludmila Keegan/.

Мороз Саня ден Маша пелашыже шым йочам шочыктеныт: ныл ўдырым, ик эргым илыш корныш луктыныт. Люда межнеч лийын, сайым, удам, мешак пундашым манына, эрыктенак луктын, черлырак шочын. Ситартышлан, кум ият пелаш лиймекше, йоча-влак дене пырля модмаште акаже йоньлыш ик шинчажым йоктарен, утарен кодаш лийын огыл. Тыге мерчен, ялыште кум классым тунем лектын. Экшыкан йочам умбакыже Звениговысо санаторий-интернатеш веранденыт. Тушто эмлалтме дене пырля кандаш классым тунем лектын. Ала-кушто пален налын: умбаке тунемашлан Советский посёлкышто сай школ-интернат уло. Ты школышто тунемын, аттестатым налеш.

Эн тўн шонымашыже — врач лияш. Тымарте Мороз Санян ешыште кўкшў образованийым налаш шонышо уке ыле, а Люда кыртмен пижын.

Мемнан ялыште кызытат ниго огеш пале докан: Морозов Александр Иванович самырыкше годым лётчик-испытатель удостоверенийым вўдылмаште ашнен. Лётный училищым тунем лектын, аважым чаманен, полшаш шонен, монтго пўртылын, кугу сомыл деч ўмырешлан корангын. Уке лиймекше веле ты документым вўдылка гыч муын луктыт. Тыгай кўрылтыш шуко самырык енгын пұрымашыжым вашталтылын.

Аттестатым налын, вигак институтыш экзаменым кучаш, ны чиём

(интернат вургемым чыла тушанак оптен кодыман), ны окса. Александр Ивановичат ылыш дене але гына чеверласен. Ялыште шудо жап. Авалан польш кўлеш. Тыге кенеж писын эртен кая. Люда Озан олесе авиационный заводыш пашаш пура, тушто пашадарым шукрырак тўленит. Тусо вуйлатыше-влак эскеренит, витне, авиационный институтыш пураш направленийым пуаш сōрат, но Людан шонымаш весе. Весиешын Йошкар-Олаш толешат, йочам эмлыве поликлиникыш пашаш пура. Кастене ямдылалтме курсыш коштеш, тунамак корным партий обкомын пōлкашкыже такырта: экзаменым шкенан олаште кучаш направленийым налаш кўлеш, а тудым национальный кадр манметлан веле кучыктат. Чот тыршет гын, лектышет саемеш, маныт. Тыге Людаланат пиал шыргыжалеш: ныл экзаменыште — кум визытан, ик нылытан. Тыгай лектыш дене лўдыкшō лийшаш огыл, но ик жап гыч вучыдымо увер толеш: Людан аттестатыште шочмо кечыжым йонгылыш серенит. «9 шагат эрдене тōрлатыме аттестатым от кондо гын, тыйым институтыш огына нал», — пентгыдын каласенит тōра-влакет, а жапше вич шагат кас.

— Ала пўрышет тыге серен, ала такак тыге: польш кидым шуялтышетат лектеш. Чот ойгырен вашкыме годым, Ямберде Йываным вашлийым, чыла ойгемын амалжым луктын опытым. Ты жаплан республикыштына лўмлō айдеме ыле, иктаж-мо гын, полшаш сōрыш. Чонем тунамак шке верышкыже пурен шинче, — шыргыжалын ойла Люда шўжарем. — Кеч Иваным тетла йыгыжтарен омыл, могай-гынат ўшаным шындарен. Таушташ гына кодеш.

Тыге Мороз Люда Озан медицине институтын студенткыже лиеш. Нелым-йōсым ончышташ ынде жап уке. Кумшо курс гыч изин-изин эмлыверыште, поликлиникыште пашадарым ыштен налеш. Тудымат вет шкаланет веле огыл кучылтат, мōнгтышкет аватлан мыняргынат полшынет.

— Тый ешыштыда эн изи лийынат гын, кугурак-влакше полшенит мо?

— Кугурак акам-влак эре энгертыш лийыныт, кеч шкеныштынат утыжо лийын огыл гынат, мыланем полшенит. Мōнгō гыч налат лулучко тентгем, тудыжат эше толын гын; пышталтет киндым, паренгым, кокымшо киндым. Туарам, шылым изин-изин шуркедылат да корнет дене ошкылат, — Люда кугун шўлалта.

— Нигōлан, нимолан өпкем от ашне? — Людан кумылжым палынем.

— Ешыште йōратыме йоча лийынам, садлан өпкем уке. Мо лийшаш лийын, ончылно волгыдо ылышым ужинам. Йōра кеч тўшкагудо лийын: шке малыме верет, молын семынак шканет пуйто шке оза

улат. Авамланат мыняр-гынат ўшан: йоча веран-верыште, илаш лўдыкшў оғыл, тунемаш йўн уло. Шуко онайсыр лиеден гынат, кў пенгыде шонымаш дене лектын гын, туткар деч коранг моштен.

Мемнан кушмына годым пагытшат весе ыле: ны наркотик, ны тўрлын ондалкедылме эше уке. Студент пагыт веселан, шижде эрта-леш, ўмыр мучкетлан порын шарнымашеш кодеш.

Институтым тунем лекме дене тунемме ок пыте, шымше ийжым специализацийым эртыман, пашам ыштен, интернатурым пенгыдем-дыман. Национальный кадр улат гын, шочмо Марий Элышкетак пўртылат. Эше каласыде ом керг: кузе мардежаныште кеч-можат почела пўрдын кая, илышым туге колташ огеш лий. Сай шонымашым вуй-ыштет кучет гын, эреак тушко миен шуаш тыршет. Тыште адакат Людан чоткыдыжо полша.

Специализацийым кожно-венерологический диспансерыште эр-таш пуйто нимогай йўн уке. Мыняр гана партий обкомыш коштын савырна — омсашке веле ончыктат. Но ўдырын кучыш-кылдышыже изинек пенгыде, сандене кабинетыш пытаргыш гана тыгай шоны-маш дене пура: мый направлений деч посна таче тышеч ом лек! Эн ондак шкенжым пенгыдын ўшандарен, пўкеныш шинчеш. Икмыняр жап гыч кидышкыже вучымо кагаз логалеш.

— Шонымем дене, Йошкар-Олаште гына пашам ыштынем ыле. Кўкшў шинчымашан, виян специалист лийын, вуйлатыше марте шуаш, кеч тумарте корно кужу. Марий Элемлан пайдале айдеме лий-шаш улам, аван-ачан кугешнаш йўрышў йочашт лийнем ыле, — Люда адакат, шыргыжалын, келгын шўлалта.

— Тый пеш вашке марлан лектыч. Кушто пелашетым вашлийыч? — рашемдынем.

— Марлан лектым, но кокымшо кечынак ўпкелаш тўнгальым, молан гына вашкышым? — шкенжым чаманен оила. — Вашке мана-шат огеш лий. Кудымшо курсышто тунеммем годым Йошкар-Олаш акам деке толынам ыле, мўнгў каяш тарванышым — автобусыш билет уке. Мыйым низаштат огыт шынде. Кенета ик рвезе билетым тер-гышылан мыйым ончыкта да манеш: «Тиде ўдыр — мыйын пўрыма-шем, шындыза, пожалуйста». Тыге тудо айдемым кўндарен керте, мыланемат вер лекте. Корно кужу, лишкырак палыме лийна: рвезе тўвыра институтышто тунемеш, шочынжо — Марий Турек район гыч, Васенкин Анатолий. Вескана общежитийышкем толын лекте, вара-жым ялышкем миен коштна. Тунем пытарен, олаште интернатурым эртымекем ушнышна. Кандаш ийлан мый дечем кугу гынат, иза-пе-лаш шўлышым шижын омыл, мыйым эре иземдаш, кумылем волташ тыршымыла чучын. Йўратыме пелаш, вучымо йолташ, жаплыме ўды-

рамаш улмем нимынярат шижын омыл, кеч эн сайжым, эн тамлыракым, эн арум тудлан пөклеш тыршенам. Палем, мотор еш вет ўдырамаш, пелаш, вате деч шога, семьюем эре ала-мом вученам, пуйто але тиде мыйын илышем огыл, шонымем дене тудо ару, волгыдо да кугу чон поянлыканы лийшаш...

— Ала тыгай шонымашет вианрак лийын, садлан илыш корнетат вес могырыш савырнен? — рончынем мый илыш мундыражым.

— Туге лектеш: мый декем эмлалташ коштшо ик ўдырамаш пеш туткын эскера улмашын кузе ыштывем, еш илышем, кумылан улам але уке, мо мешая?.. Шуко жап терген, витне. Икана мый дечем анкетлан йодыш-влакым пуэдыш. Манеш, тыйын даныетым агентствыш пуэм, тек вес эл гыч лекше пелашым вашлият.

Вик ойлаш гын, тыгайлан ўшаненат омыл, кеч еш илышемлан верч кумылем эре волышо ыле. Шкемым ынде кузе нөлталашат ом пале, пуйто чот неле кўм ўмбакем пыштеныт.

— Стивенет тыланет вигак келшыш мо? — Люда деч тура-тура йодам.

— Икымше гана Америке гыч толмекше, Семёновко черкыш пурышна. Тушто Шочынава деч уверым пуаш йодым, сортам чўктен сөрвалышым.

— Могай увер толмым шижыч? — мый ынде чот алгаштаралтынам.

— Стивен кайымеке, омым ужым. Авам омышто ойла: «Ўдырем, ушкалым ужалаш кўлеш».

— Омым тый тугеже умылен да лудын моштет, лиеш? — чолгаракын шинчашкыже ончалам.

— Авамын кеч-могай шомакшым ўмырем мучко аклен, умылен иленам, вет палена: ава шке йочажлан нигунамат удам огеш шоно, — Людамын кумылжо тодылтмо гае лие, витне, аважым шарналтыш.

— Тыге тый Америкыш толын лектыч лиеш? Англичан йылмымат паленат докан, кузе икте-весым умыленда? — вик ойлаш гын, мыйымаг чот өрыктарыш.

— Шқолышто немыч йылмым тунемынам, институтышто — латыным. Тўнгалтыш жапыште кусарыше ыле, а вараже — кузе моштенна, туге умылтараш төченна.

— Ончылно могай илыш корно сўретлалтын? Чон шижмашетым умылтарен кертат? — адакат йыгыжтарем. Мемнан коклаште тыгай кадыртыш шагал лиеда, сандене кумданрак палынем, да тендамат, лудшо-влакем, первоисточник гычак палдараш тыршем.

— Эн ондак шижинам: воктеном ўшанле, йол ўмбалне пенгыдын шогышо, поро кумылан, шкенжым кучен моштышо, шагал мут-

ланыше, тунамак поро шинчаончалтышан, ўдырамашым жаплыше айдемыла чучо. Ужынам тугайымак, могайым эре вучен иленам, — Людмилан шўргывылышыже волгалтеш.

— Кунам ылышетын тўзланаш тўнгалмыжым шижыч, чын корныш лекметым умылышыч? — тўнгалынам гын, лугыч ом ыште.

— Эн ондак йылмым тунемаш пижым, тўрлө занятийыш коштым. Пелашемат чот полшыш. Вараже пашаш пураш йёным кычалаш шонымаш лекте. Нельлыкше тушто: врачлан Российысе диплом дене тыште нигуштат ыштен от керт, кеч пашадар шотышто нунын эн лектышан. Кён тиде сферыште палымыже уло гын, польшым пуэн кертывт, конешне, но меже тыгай калык гыч лекше огынал, садлан шкаланна веле кыртмен толашаш кодеш. Толашен-толашен, врач сертификатым налын кертывт. Кугу лечебный учрежденийыште ышташ эше кум ий резидентурым (практикым) эртыман. Да эше самырыкым гына налаш тыршат. Но мый ўшаным йомдарен омыл: эре ямдылалтынам, йўд-кече манме гай, шкемым шуаренам, Шоненам, садак шке специальностем илашем полша.

— Люда, чыным ойлаш, пашам ыштыде илен кертат ыле мо? Кок пачашан пёртетым эрыктен, кочкышым ямдылен, пелашетын паша гыч толыжым гына вучен шинчен? Яра жапыштет мом шонет, тудым ыштен кертатыс? — толаштарем умбакыже.

— Туге. Тудо нимогай чаракым ыштен огыл. Яра жапым мый шканем шкеак ом кодо: интернетыште кычалынам келшыше пашам, шуктен кертмемжым. Мутлан, руш йылмым туныкташ амал лекте. Компьютер йёным кучылтын, пеш кугу аудиторийым поген пуат. Тиде паша кугу куаным конда, жапым яра эртарыме гай огыл, — шўргыжо адакат веселангеш.

— Кызытсе пашат чонетлан келша мо? — у пашаште улмыжым пален, тичмашынак умылынем.

— Ты пашам Юмо пуэн, манам гын, лачеш толеш. Эре шоненам: ала-кушто мыйым чот кычалыт, вучат и муыт... Уло кумылын ыштем, изирак төра улам, садлан кумылемат эре кўшнө.

— Могай иктешлымашым ыштен кертат, Люда, кок континентысе ылыш нерген?

Нине йодышем дене кок кугу державысе калык-влакын ылышыштым Людан шинчаончалтыш гоч кумданрак палдарынем. Кызытсе жапыште мыланна тыгай иктешлымашым палаш эн онгай, шонем.

— Тиде эре ушыштем: ача-авана эр гыч кас йўд марте пашам ыштеныт, но илаш ситыше оксам налын кертывт огытыл. Чумыр калык тыге илен, пуйто ылыш вестўрлө лийшашат огыл. Эн кугу ўша-

ным йочалан ыштеныт: кушкын шуыт да корным муыт, ылышыштым тўзландарат, ача-авалан каньылым кондат.

— Йочажат кушмо семын эре пашаште тыршетыс. Пакча-саскам куштет, сурт-печым эрыктет, вургемым мушкын погет, телылан шумдым ямдылет — надырышт моткоч кугу лийын. Ялыште кызытат тыгак.

— Кенеж каникул годым пионер лагерьш кошташ, иктаж-могай каныме пörтыш каяш — омешат ок кой. Эре ава-ача пелен лияш, могай-гынат польшышым пуш ямде лийме.

— Люда, йоча годсетым чаманен шарналтет да шүмет ишна мо? — кеч лу ийлан изирак, йоча пагытна иксемынак эртен дыр. Такшым, кушкын шогалмешкыже, ачаже лийын.

— Чыла шонкален, икте веле шүмем иша — авам шонгылыкшым шкетын кошартен. Тынар йочам ончен куштышт, а аван пелен иктат лийын огыл. Молан манаш гын, кажныже илаш төчен, корным кычалын ешанже ешыжым тўзландараш тыршен, — утыр ылыжын, муторлангыжым сўвыза.

— Америкыште шонго-влакын могай пўрымаш? Тый ынде рашрак вашештен кертат, латкок ий жапыште шуко ужын-колынат, — ака семын йöратен ончалам Людам.

— Тысе шонго-влак йочаштлан энгертен, ўшанен огыт иле. Чыла туге ыштыме: кажне айдеме страховайыме. Самырык жапысыже «МЕДИКЕЙ» маналтеш. Тушто чыла ончыктымо: пашадарет гыч мыняр окса пурен гын, тудым тазалыкетым эскераш кучылт кертат. 65 ийым темыше-влаклан «МЕДИКЕРЫМ» почыт. Пенсийыш 67 ияш лектыт, но 62 ияшат тичмаш огыл тўлыман пенсийыш лектыт. Эше лўмын тыгай агенстве уло. Кö инвалид лийын, тудлан «ВЕЛЧЕР» манме оравам пуат, йўд-кече воктенже лияш айдемым ойырат. Тиде службо пеш виян, государстве кугу оксам ойыра. Чылт начар тазалыканжым да шкет кодшым лўмын ойырымо госпитальыш пыштат, шонгыпöрт манаш шотеш толеш. Эше тудыжат уло: кажне штатын шке законжо уло тидын йыр.

— Тыште ава-ача шочын вочшо йочаштымат шке огыт ончо, закон почеш азам ыштыме дечын вара кум тылзе пуалтеш. Умбакыже ешыште ойырат: ава але ача аза дене шинча, але коктынат пашам ышташ тўнгалыт гын, нянькым налыт. Туге маннем: йочажымат, шонгыжымат огыт ончо, лачак оксам гына чот ыштен налыт: илашат, канашат ситарат, тўня мучкат коштын савырнен кертгыт, — изишак палыше гай мыят ешарышым. — Людмила Александровна, чонным почынак каласе, Пўрышет ылыш талгыдетын сапшым Амери-

кыш пўтыралмылан реза улат мо? Шочмо-кушмо веретым от мондыс? Корамас ўдыр улмет дене кугешнет дыр?

— Шочмемлан нигунамат өпкем лийын огыл. Марий улмемат илышем томам ыштен огыл, мөнгешла — тыште лиймем дене марий йылмым палымем пеш кугешныкта. Марий калыкемжымат СУКСО калыклан шотлем. Паваем пеш шуко да аксакалын гай шомакым ойлен. Мутлан, поян айдеме шуко огеш коч. Тиде ойжо, мыняр илем, тунарак ушыштем. Марий ўдыр улмем дене калыкемын ару чапшым эре күшнө кучаш тыршем, вет мый весын лийын ом керт. Илентолын, ала эше калыкемлан, ойыртемынак Корамас кундемемлан, Чоткар тукумемлан могай-гынат надырым, вием шутымо семын, ышташем Ош Кугу Юмо полша гын, пеш кугу таум каласем. Рая акай! Тыйым Юмо тышке кондымыжланат КУГУ ТАУ! Шке яндар шонышетым мотор, шочмо йылмет дене почын пуыметшак мом шога!!!

Таум ойлынем мыят Людалан, тынар йодышемлан вашмутым пуымыжлан. Кугешна тый денет Марий кундемет, шочмо Чодыраялет. Поро дечын порым ойлена коктынат: ШОЧМО ВЕР, ШОЧМО ЙЫЛМЕ эн шергакан, акдыме.

Пагалыме авторна-влак

Произведений пелен шочмо жапдам (числа, тылзе, ий), кызит кушто илымыдам, паспортдан серийже ден номержым, тудым кунам налмыдам, ИНН-ым, кугыжаныш пенсионный страхованийын страховой свидетельствыжын номержым увертараш ида мондо. Тидын деч посна редакций гонорарым тўлен ок керт.

Редакций.